

Максимишена К. О., Олійник А. В.
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. Криза економіки України, що спричинена військовими діями на Сході країни та анексією АР Крим, супроводжується девальвацією гривні, недостатнім рівнем корпоративного управління, спадом економіки в цілому, зумовила безпрецедентні загрози для функціонування вітчизняного ринку кредитування. Поряд з цим, ситуація на ринку кредитування в банківській системі України, ускладнена наявністю великих обсягів проблемних кредитів, частка яких має тенденцію до зростання останнім часом. У цих умовах банківська система України фактично втратила можливість кредитувати реальний сектор економіки при наявності ресурсів і надлишкової ліквідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність проблемних кредитів досліджували у своїх працях провідні вітчизняні вчені: О. Барановський, М. Власенко, Л. Примостка, В. Вовк, Р. Коцовська, В. Сирота, О. Дзюблюк, В. Пірог, О. Дробницька, Т. Осокіна тощо.

Попри велику кількість досліджень як вітчизняних так і зарубіжних вчених, слід зауважити, що існує потреба в подальшому аналізі, оскільки в теперішніх умовах української економіки постає питання пошуку нових шляхів розвитку ринку банківського кредитування в Україні, що й визначає актуальність даного дослідження. Тому **метою** статті є аналіз стану проблемних кредитів у банківській системі України, встановлення причин їх виникнення та пропозиції щодо удосконалення діяльності банків на ринку кредитування.

Виклад основного матеріалу. Якість активів банку визначають повним чи потенційно повним поверненням кожного активного фінансового

інструмента в обумовлені договором терміни, а також отриманням додаткової вартості даних активів у вигляді відсотків, дивідендів та інших доходів. Очевидно, що структура та якість активів значною мірою визначає рівень ліквідності та платоспроможності банку. Високоякісні активи забезпечують відповідний рівень банківського прибутку. На рисунку 1 бачимо, що протягом 2014-2015 років спостерігається збільшення частки простроченої кредитної заборгованості банків з 13,5% та 22,1%, що є вкрай негативним індикатором фінансової стійкості банківської системи України. За перше півріччя 2016 року частка простроченої кредитної заборгованості банків продовжувала зростати і досягла рівня 24,1% [1].

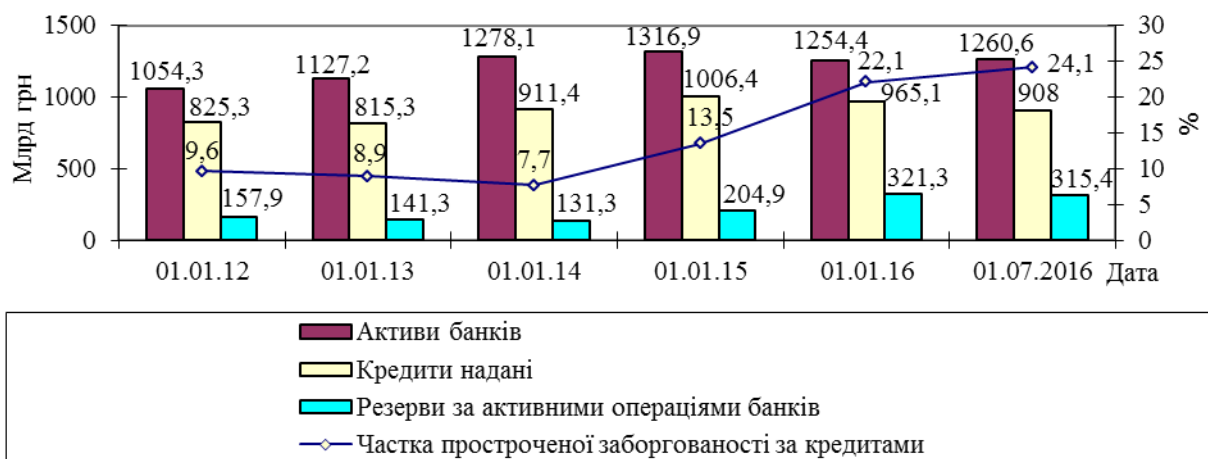

Рисунок 2 – Динаміка активів, наданих кредитів, створених резервів за активними операціями та частки простроченої заборгованості за кредитами в банківській системі України за 2011-2016 роки [1; 2, с.192]

Можна стверджувати, що недоліки функціонування систем ризик-менеджменту вітчизняних банків, в умовах несприятливого макроекономічного середовища в країні, призвели до швидкого погіршення якості їх кредитних портфелів. Підтвердженням цього є тенденція до стрімкого зростання обсягу сформованих банками резервів за активними операціями з 204,9 млрд грн у 2014 році до 321,3 млрд грн у 2015 році. Тенденція зростання резервів за активними операціями продовжується в 2016 році, адже за перше півріччя 2016 року цей показник досяг рівня 315,4 млрд грн (рисунок 1) [2, с.192].

Отже, частка «поганих» активів банків збільшується, що в свою чергу може спровокувати неплатоспроможність багатьох банків та їх банкрутство. Тому, для запобігання цьому процесові банки повинні формувати резерви для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Проте такі значні відрахування в резерви спричиняють збільшення витрат банку, що, в свою чергу, може зумовити отримання банком збитків.

Зазначимо, що до проблемних кредитів (проблемних активів) відносять простроченні та сумнівні кредити. Проте, НБУ до проблемних кредитів відносить винятково суму прострочених платежів за кредитом згідно даних бухгалтерської звітності, а не загальний обсяг кредитів, за якими допущено прострочення. Загалом прострочені кредити – це сума прострочених платежів за кредитом, яка не погашена в термін, встановлений договором. З огляду на це, можемо стверджувати, що проблемні кредити та прострочені кредити є тотожними поняттями.

Слід відмітити, що недіючі кредити відповідно до чинної класифікації НБУ, охоплюють сумнівні та безнадійні до повернення кредити, відображені в балансі, та не враховують депозити, позабалансові зобов'язання за гарантіями та з кредитування, за якими оцінюється кредитний ризик. Згідно з рекомендаціями МВФ, кредити вважають недіючими, якщо сплата основної суми та процентів за ними прострочені на три місяці (90 днів) або більше.

Динаміку обсягів недіючих кредитів вітчизняних банків за 2011-2015 роки показано в таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка обсягів недіючих кредитів банків України протягом 2011-2015 рр. (розраховано автором за джерелом [1])

Показники	2011	2012	2013	2014	2015
Кредити надані, млрд грн	825,3	815,3	911,4	1006,4	965,1
Недіючі кредити, млрд грн	126,3	169,3	152,9	191,1	270,5
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу, %	25,76	36,03	30,65	61,07	129,0
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів, %	14,73	16,54	12,89	18,98	28,03

Як бачимо за даними таблиці 1, протягом періоду 2011-2015 років спостерігаються високі значення показника співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу. Виключення складає лише 2008 рік – 9,2%. Зростання у 2014 році даного показника до – 61,07% пов'язано не лише з погіршенням якості активів, а й запровадженням нової класифікації кредитів НБУ відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 25 січня 2012 р. № 23. Однак, зростання показника співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу в 2015 році до рівня – 129,0% є причиною погіршення якості активів банків, і як результат визнання НБУ неплатоспроможними 33 банки (протягом 2014-2015 років – 66 банки). Показник співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів також мав тенденцію до зростання і станом 01.01.2016 становив 28,03%.

Слід зазначити, що за даними міжнародного агентства «Moody's» частка проблемних кредитів зростає до 60% від кількості валових кредитів у 2015 році із 45% на кінець 2014 року, тоді як частка прострочених кредитів підніметься до 40% з 25% [3]. Розбіжності у показниках «Moody's» та НБУ зумовлені різними методичними підходами. Так НБУ не враховує реструктуровані і пролонговані кредити, які також є проблемними.

Причин, що призвели до появи проблемних активів у банківській системі України багато. По-перше, девальвація гривні призвела не лише до номінального перерахунку обсягів валютних проблемних кредитів, а й до реального зниження фінансового стану багатьох позичальників. Погіршення платоспроможності та зменшення фактично генерованого грошового потоку клієнтів відбулося як внаслідок девальвації, так і через зменшення виручки від продажу підприємствами товарів та послуг окремих галузей виробництва, зокрема імпортерів.

По-друге, банки зазнали втрат внаслідок анексії Криму та законодавчих заборон на здійснення банківської діяльності на тимчасово окупованій території. Вплинуло на погіршення якості активів оголошення надзвичайного стану функціонування банківської системи в Донецькій та Луганській областях. Через воєнні дії НБУ заборонив повноцінно працювати з портфелем позичальників на території антитерористичної операції (АТО).

По-третє, значний тиск на якість кредитів продовжує чинити і традиційно слабка система захисту прав кредиторів. Сьогодні процес стягнення заборгованості триває 3-5 років, у результаті примусового продажу майна банки отримують 25-50% ринкової вартості майна. Крім того, банки витрачають кошти на судове провадження. Є суттєві проблеми з продажем житлової нерухомості [4].

Дослідження тенденцій розвитку проблемної заборгованості та кредитного ринку України в цілому, засвідчує потребу більш ефективного розвитку та забезпечення стабільності банківської системи та вдосконалення законодавчої бази кредитного ринку. Цього можна досягти, запровадивши досконалі механізми регулювання кредитного ринку, а саме:

- розробити механізми, які б не давали змоги банкам кредитувати фізичних осіб без наявності інформації про їх доходи, що б позитивно вплинуло на якість кредитних портфелів комерційних банків. Таким заходом, наприклад, міг бути нормативний акт, який би впровадив суттєве підвищення норми відрахувань у резерви за такими кредитами.

- запровадити публікацію в доступних широкому колу суб'єктів ринку засобах масової інформації даних про рейтингові оцінки банків, які встановлені за результатами інспектувань Національного банку України, що забезпечить більш зважений підхід банків до допустимого рівня ризиків та дозволить більш зважено обирати позичальникам банка-партнери;

- здійснити масові перевірки банківських установ щодо дотримання ними вимог «Правил надання банками України інформації споживачу про умови

кредитування та сукупну вартість кредиту», які впроваджені Постановою Правління Національного банку України від 10 травня 2007 р. №168;

– Національному банку України необхідно запровадити кваліфікаційні вимоги до працівників, які безпосередньо працюють на точках продажу кредитів (так званих «віддалених робочих місць»), які беруть участь у виборі кола позичальників банку, що повинно зменшити обсяг проблемних кредитів.

Висновки. Основними умовами розвитку ефективної банківської системи мають стати формування конкурентного середовища шляхом зменшення кількості банків, розширення асортименту банківських продуктів, і насамперед у сфері кредитування, забезпечення зростання капітальної бази банків.

Отже, якість кредитних портфелів, є лише однією із багатьох складових надійності вітчизняних банків. Варто зазначити, що негативно класифіковані активи не є остаточними збитками банку, оскільки вони покриті забезпеченням, і з приводу їхнього повернення ведуться судові процеси.

Список використаних джерел

1. Банківський нагляд. Основні показники діяльності банків України. Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

2. Олійник А. В. Реструктуризація банківської системи України як інструмент протидії банкрутству банків / А. В. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. - № 4. – Т.2. – С.190-196

3. Moody's прогнозує зростання проблемних кредитів в українських банках / Сайт УНІАН – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/1099453-moodys-prognozue-zrostannya-problemnih-kreditiv-v-ukrajinskih-bankah.html>

4. Рейтинг проблемності кредитних портфелів - 2014 / Фінансово-економічний журнал «Forbes» Україна – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/business/1379442-rejting-problemnosti-kreditnih-portfeliv-2014>